DOI:
УДК 159.9:2:314.15

Наталія ЗАЄЦЬ
докторка філософії (PhD) за спеціальністю 13.00.04 - теорія і методика професійної освіти, доцентка кафедри педагогіки та психології професійної освіти, Національний університет «Київський авіаційний інститут», м. Київ
ORCID: *https://orcid.org/0000-0002-5547-6714*

Оксана КОСЯК
здобувачка вищої освіти 2-го курсу ОС «Магістр» спеціальності С4 «Психологія» ОП «Практична психологія» кафедри педагогіки та психології професійної освіти, Національний університет «Київський авіаційний інститут», м. Київ
ORCID: *https://orcid.org/0009-0000-6266-9058*

РЕЛІГІЙНІСТЬ ЯК ПСИХОЛОГІЧНИЙ РЕСУРС ЖИТТЄСТІЙКОСТІ ОСОБИСТОСТІ В УМОВАХ ВИМУШЕНОЇ МІГРАЦІЇ

Резюме

Стаття присвячена теоретичному аналізу релігійності як психологічному ресурсу життєстійкості особистості в умовах вимушеної міграції, спричиненої війною в Україні. Актуальність дослідження визначається потребою у виявленні чинників, що забезпечують збереження психічного здоров'я та підвищення стресостійкості українських мігрантів у ситуації тривалого травматичного досвіду. Систематизовано наукові підходи до розуміння релігійності у вітчизняній та зарубіжній психології. Обґрунтовано її роль як копінг-ресурсу, який сприяє зміцненню життєстійкості особистості в умовах невизначеності.

Мета дослідження *полягає у теоретичному аналізі релігійності як психологічному ресурсу життєстійкості особистості в умовах вимушеної міграції, зумовленої війною в Україні та систематизації основних наукових підходів до її розуміння у вітчизняній і зарубіжній психології.*

Результати дослідження. *Теоретичний аналіз засвідчив, що релігійність є багатовимірним психологічним феноменом, який виступає значущим ресурсом підтримки базових складових життєстійкості особистості – залученості, контролю та готовності приймати ризик. Узагальнення наукових джерел дозволило визначити основні напрями практичного застосування релігійності як ресурсу психологічної підтримки українських вимушених мігрантів: врахування релігійного досвіду особистості в процесі консультування, сприяння її включенню до релігійних громад як джерела соціальної підтримки та інтеграції в нове середовище, а також розроблення програм психологічної допомоги, що інтегрують духовно-орієнтовані практики з традиційними психотерапевтичними методами.*

Ключові слова: *релігійність, життєстійкість, психологічний ресурс, війна, психічне здоров'я, релігійний копінг, українські вимушені мігранти***.**

Вступ. Повномасштабна війна в Україні спричинила масштабні соціальні, психологічні та гуманітарні наслідки, які істотно вплинули на життя мільйонів людей. Вимушена міграція, втрата звичного соціального середовища, розрив сімейних і професійних зв'язків, невизначеність майбутнього та необхідність адаптації до нових умов життя стали потужними стресогенними чинниками, що негативно позначаються на психічному здоров'ї та психологічному благополуччі особистості.

За таких умов особливого значення набуває пошук внутрішніх і зовнішніх психологічних ресурсів, які сприяють збереженню психічної рівноваги, підтримують здатність людини конструктивно долати кризові ситуації та адаптуватися до нових життєвих обставин (Панок & Предко, 2024; Пророк, 2025; Шабанова & Трофімов, 2025).

Одним із таких ресурсів, на думку науковців, є життєстійкість, що розглядається сучасною психологією як інтегральна характеристика особистості, яка забезпечує ефективне подолання стресу, збереження психологічного благополуччя та здатність до особистісного розвитку навіть за умов тривалих випробувань (Maddi & Harvey, 2006).

Водночас дедалі більше уваги в сучасних психологічних дослідженнях приділяється релігійності як чиннику психологічної підтримки особистості в кризових ситуаціях: релігійна віра,

духовні практики, участь у житті релігійної спільноти та релігійний копінг можуть виконувати важливі функції у процесі осмислення травматичного досвіду, формування відчуття надії, збереження внутрішньої цілісності та відновлення психологічних ресурсів (Пророк та ін., 2025; Шабанова & Трофімов, 2025).

Теоретичні засади вивчення окреслених феноменів закладено як у зарубіжній, так і у вітчизняній психологічній науці. Зокрема концепцію релігійного копінгу обґрунтовано в працях К. Пергамента (1997); зв'язок релігійності зі смислоутворенням, що допомагає особистості в кризових ситуаціях інтегрувати життєвий досвід та долати важкі кризи й травматичні події, висвітлено у працях К. Парк та ін. Феномен життєстійкості в різний час досліджували С. Мадді, С. Кобейсата та Д. Хошаба, які визначили його трикомпонентну структуру – залученість, контроль і прийняття ризику. У вітчизняній психології проблематику життєстійкості розробляли Л. Коробка, О. Кокун, С. Кузікова, Л. Сердюк, Л. Сохань, Т. Титаренко, О. Чиханцова та ін.

Джерелознавчі підходи до дослідження соціально-психологічної актуалізації релігії в умовах російсько-української війни розробляються сучасними науковцями у контексті аналізу духовно-культурних, політико-правових та безпекових трансформацій українського суспільства (А. Арістова, В. Агєєв, О. Гаркуша, К. Говорун, П. Данцак, А. Колодний, М. Паращевін, Ю. Чорномороець та ін.).

Проблема життєстійкості особистості в умовах кризових подій, зокрема війни та вимушеної міграції, останніми роками стала одним із пріоритетних напрямів психологічних досліджень. При цьому роль релігійності як ресурсу подолання кризових переживань дедалі частіше потрапляє у фокус уваги українських науковців (В. Панок, О. Предко, Н. Пророк, О. Шабанова та ін.).

Попри зростання кількості наукових праць, присвячених психологічним наслідкам війни, проблемам вимушеної міграції та феномену життєстійкості, питання зв'язку релігійності та життєстійкості українців, які були змушені залишити країну через війну, залишається недостатньо дослідженим. Особливої уваги потребує вивчення релігійності не лише як світоглядного явища, а й як психологічного ресурсу, що сприяє адаптації, зниженню рівня стресу, збереженню життєвих смислів і підтримці психологічного благополуччя в умовах вимушеної міграції.

Мета статті полягає у теоретичному аналізі релігійності як психологічного ресурсу життєстійкості особистості в умовах вимушеної міграції, спричиненої війною в Україні, та у визначенні ключових психологічних механізмів і можливостей практичного застосування релігійності для підтримки українських мігрантів.

Завдання дослідження: здійснити теоретичний аналіз наукових підходів до розуміння поняття «релігійність» у вітчизняній та зарубіжній психології; розкрити сутність поняття «життєстійкість особистості» та визначити його структурні компоненти; визначити основні напрями практичного використання релігійності як ресурсу психологічної підтримки українців, які були змушені залишити Україну внаслідок війни.

Для вирішення окреслених завдань було використано комплекс теоретичних методів: аналіз, синтез, узагальнення, систематизація та порівняння наукових джерел, що забезпечили теоретичне осмислення феноменів релігійності та життєстійкості. Пошук джерел здійснювався за ключовими словами «релігійність», «релігійний копінг», «життєстійкість», «вимушена міграція» в наукометричних базах Google Scholar, Scopus та ін. Матеріалом для узагальнення практичного розділу слугували також опубліковані звіти про досвід психологічного консультування вимушених мігрантів.

Результати. У сучасній психологічній науці релігійність розглядається як багатовимірний феномен, що охоплює систему релігійних переконань, духовних цінностей, особистісних смислів, емоційного ставлення до сакрального, релігійної поведінки та участі в житті релігійної спільноти. Вона не зводиться до конфесійної належності чи виконання обрядів, а відображає спосіб осмислення себе, інших людей і світу, формуючи систему життєвих орієнтирів (Пророк та ін., 2025).

У процесі дослідження окресленої проблеми важливим етапом досягнення поставленої мети є виокремлення різних тлумачень поняття «релігійність», що дозволяє сформувати цілісне уявлення про даний феномен. Узагальнення психологічних підходів до розуміння поняття «релігійність» представлено в таблиці в табл. 1.

Таблиця 1

Наукові підходи до розуміння релігійності та її психологічного значення

Автори	Зміст поняття	Психологічне значення
В.Панок, О.Предко (2024)	Релігійність розглядається як психосоціальний та внутрішній ресурс особистості.	Сприяє подоланню стресу, переосмисленню негативного досвіду, знаходженню сенсу та зміцненню життєстійкості
Н.Пророк та ін. (2025)	Релігійність – це психологічний адаптаційний механізм; релігійні переконання пов'язуються із системою смислів і цінностей особистості.	Може бути джерелом сенсу, надії, розради, моральних орієнтирів та емоційної стійкості в умовах війни.
О.Шабанова (2025)	Релігійність досліджується через суб'єктивний рівень віри та релігійні практики, зокрема молитву й відвідування храму.	Розглядається як один із потенційних ресурсів підтримання психічного благополуччя вимушених переселенців; найбільш виражений захисний ефект спостерігається серед осіб із високим рівнем віри.
S. Hobfoll (2011)	Релігійність розглядається крізь призму теорії збереження ресурсів (Conservation of Resources) як один із ресурсних резервуарів особистості.	Пояснює, чому втрата духовних ресурсів (розрив зв'язку з громадою) під час міграції поглиблює виснаження, а їх збереження – пом'якшує стрес.
H. Koenig (2012)	Релігійність розглядається в контексті психології здоров'я як мультидисциплінарний конструкт, пов'язаний із фізичним і психічним благополуччям.	Систематизує емпіричні дані про зв'язок релігійності зі зниженням тривожності, депресії та покращенням копінгу в кризових станах.

Поділяємо бачення К. Пергамента, який релігійність розглядав не як статичну характеристику особистості, а як функціональний, динамічний процес, який активізується в кризових ситуаціях і виконує адаптаційну роль – допомагає людині інтерпретувати травматичний досвід, зберігати сенс життя та регулювати емоційний стан через зв'язок зі сакральним (Pargament, 1997). Зазначена концепція відкриває перспективи для глибшого розуміння релігійності як ресурсу психологічної стійкості та життєвої адаптації.

В психології традиційно виокремлюють внутрішню релігійність (глибоке особистісне прийняття переконань, що визначають поведінку) та зовнішню релігійність (використання релігії як засобу досягнення соціальних чи особистісних цілей). Даний підхід запропонований Г. Олпортом і Д. Россом, був адаптований та апробований у вітчизняних дослідженнях Н. Кострубою (2022).

В умовах війни релігійність набуває особливого психологічного значення: вона допомагає інтегрувати травматичний досвід у власну життєву історію, підтримує відчуття контролю над власним життям і сприяє формуванню позитивного бачення майбутнього (Шабанова & Трофімов, 2025).

Релігійні практики – молитва, богослужіння, спілкування з громадою – виконують не лише світоглядну, а й психотерапевтичну функцію, знижуючи тривожність та підтримуючи відчуття приналежності (Панок & Предко, 2024).

Отже, в науковому дискурсі психології сьогодення релігійність розглядається як багатовимірний феномен, що охоплює систему релігійних переконань, духовних цінностей, особистісних смислів, емоційного ставлення до сакрального, релігійної поведінки та участі в житті релігійної спільноти.

Релігійність не зводиться лише до належності людини до певної конфесії або виконання релігійних обрядів. Вона відображає особливий спосіб осмислення себе, інших людей і навколишнього світу, формуючи систему життєвих орієнтирів, моральних принципів та моделей поведінки (Пророк та ін., 2025).

Для українців, які опинилися в умовах вимушеної міграції, релігійна спільнота стає не лише місцем духовного життя, а й джерелом соціальних контактів та інтеграції в нове середовище.

В свою чергу життєстійкість, як інтегральна властивість особистості, забезпечує конструктивне ставлення до життєвих викликів та ефективне подолання стресу.

За визначенням С. Мадді, вона є системою особистісних установок, які допомагають людині не лише витримувати негативний вплив стресу, а й перетворювати кризові події на можливість

розвитку; її структуру утворюють три взаємопов'язані компоненти – залученість (*commitment*), контроль (*control*) та прийняття виклику (*challenge*) (Maddi & Harvey, 2006).

Аналіз вітчизняних наукових досліджень дозволяє визначити життєстійкість як системну особистісну властивість, яка визначає особливості взаємодії з навколишнім світом, дає змогу протистояти руйнівній для психіки дії стресу, тримати контроль над власними емоціями та керувати ними, ефективно здійснювати професійну діяльність та сприймати виникаючі складні негативні ситуації як можливість набуття корисного досвіду й поштовх до особистісного зростання (Кокун, 2020).

Життєстійкість формується під впливом внутрішніх чинників (особистісні риси, ціннісно-смислова сфера, оптимізм, самоефективність, емоційна саморегуляція) і зовнішніх ресурсів (підтримка родини, спільноти, доступ до соціальних зв'язків та психологічної допомоги), значення яких особливо зростає в умовах вимушеної міграції (Якуніна, 2021).

В актуальних напрямах психологічної науки акцент дедалі більше зміщується з опису самого феномену життєстійкості на аналіз опосередковувальних чинників – особистісних ресурсів та конструктивних копінг-стратегій, які визначають ефективність подолання кризових ситуацій. Для осіб, які зазнали травматичного досвіду війни, втрати усталеного життєвого укладу та вимушеного переселення, зазначені ресурси набувають статусу критично значущих протективних чинників психологічної адаптації.

Для українців, які змушені були залишити країну через війну, життєстійкість проявляється не лише в подоланні повсякденних труднощів, а й у збереженні ідентичності, соціальних зв'язків і здатності будувати плани на майбутнє. Саме тому її доцільно розглядати не як ізольовану властивість, а як динамічний процес, що підтримується внутрішніми, соціальними й духовними чинниками, серед яких дедалі частіше виокремлюють релігійність (Панок & Предко, 2024).

Вимушена міграція охоплює не лише зміну місця проживання, а й руйнування звичного способу життя, втрату соціальних зв'язків та відчуття стабільності, що супроводжується високим рівнем психологічного напруження (Шабанова & Трофімов, 2025). У цих умовах релігійність виконує сенсотворчу, емоційно-регулятивну, мотиваційну та соціально-підтримувальну функції (Панок & Предко, 2024; Пророк та ін., 2025), що реалізуються через такі механізми:

– *Сенсотворення.* Релігійна картина світу сприяє інтеграції травматичного досвіду у власну систему цінностей, забезпечуючи збереження віри в можливість позитивних змін. У цьому контексті методологічно значущими залишаються ідеї В. Франкла, який наголошував на важливості пошуку сенсу навіть у стражданні. Такий підхід дозволяє розглядати релігійність як чинник, що підтримує життєстійкість особистості, забезпечуючи їй можливість осмислення кризових подій та збереження психологічної рівноваги

– *Релігійний копінг,* який може мати як позитивний, так і негативний характер: позитивний копінг (молитва, довіра до Бога, звернення по підтримку до громади) сприяє зниженню емоційного напруження та підтримує надію, тоді як негативний копінг (переживання покинутості Богом, почуття покарання) здатний посилювати дистрес (Pargament, 1997). Отже, визначальним є не лише рівень релігійності, а й характер переживання віри.

– *Соціальна підтримка релігійної громади.* Церковні спільноти нерідко стають джерелом взаємодопомоги, спілкування та інформації, що зменшує відчуття самотності й сприяє інтеграції в нове середовище. Крім того, релігійність може стимулювати особистісний розвиток, формуючи терпіння, відповідальність, здатність до прощення й вдячності – якості, що підтримують конструктивне подолання труднощів у взаємодії з іншими ресурсами особистості. Церковні спільноти нерідко стають джерелом взаємодопомоги, спілкування та інформації, що зменшує самотність і сприяє інтеграції в нове середовище.

– *Особистісний розвиток.* Релігійність сприяє формуванню терпіння, відповідальності, здатності до прощення й вдячності – якостей, що підтримують конструктивне подолання труднощів у взаємодії з іншими ресурсами особистості.

Проблема зв'язку релігійності та життєстійкості перебуває у фокусі дослідницької уваги вже протягом кількох десятиліть. У межах цього напряму релігійність розглядається як багатовимірний феномен, що може виконувати функцію психологічного ресурсу, сприяти адаптації особистості до кризових умов та забезпечувати підтримку її життєстійкості. Найвідомішою є концепція релігійного копінгу, запропонована К. Паргаментом, яка підкреслює, що релігійні переконання та духовні практики можуть виступати значущими ресурсами подолання кризових ситуацій (Pargament, 1997).

Сучасні дослідження, присвячені українським вимушеним мігрантам, підтверджують важливу роль віри, почуття належності, соціальної підтримки та смислотворення у формуванні

життєстійкості. Водночас результати цих досліджень демонструють неоднозначність впливу релігійності, що визначається формою релігійного копінгу, індивідуальними характеристиками особистості та специфічними умовами вимушеної міграції.

На відміну від переважно дескриптивних підходів, характерних для довоєнних вітчизняних джерел, сучасна психологія релігії ґрунтується на використанні валідизованих психометричних інструментів, що забезпечують операціоналізацію конструктів релігійності та життєстійкості й уможливлюють порівняння результатів між різними дослідженнями. До таких інструментів належать, зокрема, «Шкала релігійного копінгу» RCOPE (Pargament et al., 2000), «Дюкський університетський індекс релігійності» DUREL (Koenig & Büssing, 2010), тест життєстійкості С. Мадді в україномовній адаптації (Чиханцова, 2021) та ін.

У 2022 році колектив науковців на чолі Л. Овідео (2022) провели дослідження на основі напівструктурованих інтерв'ю з українськими біженцями і встановили, що підтримання зв'язку з родичами, супровід приймаючої сторони та молитва були основними копінг-стратегіями в непростий час; попередній досвід духовного життя чи молитовної практики функціонував як психологічний «капітал», що підвищував життєстійкість. Автори також зафіксували, що 56,4% опитаних почали звертатися до молитовних практик частіше під час вимушеного переміщення і це сприяло, на думку опитаних, поліпшенню емоційного стану.

Н. Коструба та О. Фіщук (2022) показали, що медійна релігійність (взаємодія з релігійним контентом онлайн) виконує психотерапевтичну функцію навіть за опосередкування цифровими технологіями, підтримуючи пошук нових сенсів у кризових подіях. У дослідженні транснаціональних родин українські жінки-біженки відносять віру й релігійні практики до восьми ключових чинників життєстійкості (поряд із родиною, спільнотою, мистецькою творчістю, зв'язком з природою, доступом до психологів, працею та надією на майбутнє) (Dryjanska, 2025).

Водночас зауважимо, що релігійність не є універсальним ресурсом: її позитивний ефект найбільшою мірою проявляється в поєднанні з іншими ресурсами – соціальною підтримкою, копінг-стратегіями, психологічною допомогою.

У частини віруючих, які інтерпретують війну як «кару Божу», спостерігається виражене почуття провини та страх перед покаранням, що зумовлює посилення дистресу. Водночас зазначено, що такі випадки становлять меншість, тоді як більшість респондентів, навіть попри сумніви, знаходять психологічну розраду у своїх релігійних переконаннях, приймають неминучість подій, спираючись на віру як джерело сил (Кондратьєва, 2025).

Це спостереження безпосередньо підтверджує ідею нелінійності зв'язку релігійності й життєстійкості та потребу враховувати не лише факт віри, а й зміст релігійної інтерпретації травматичної події.

Отже, релігійність може розглядатися як один із важливих ресурсів психологічної підтримки осіб, які перебувають у вимушеній міграції внаслідок війни. Водночас використання цього ресурсу в психологічній практиці потребує професійного та етично виваженого підходу.

Завдання психолога полягає не у формуванні чи зміні релігійних переконань людини, а у врахуванні тих духовних ресурсів, які вже є значущими для неї та можуть сприяти процесу психологічного відновлення. Під час психологічного консультування доцільно досліджувати індивідуальні джерела внутрішньої підтримки, серед яких релігійна віра, духовні практики, особисті цінності та смисли можуть посідати важливе місце. Якщо релігійність є складовою світогляду людини, вона може стати ресурсом у роботі з переживанням втрати, тривоги, невизначеності, почуття провини чи безпорадності.

Дискусія. Отримані результати підтверджують тенденцію сучасної психології – розглядати релігійність не як світоглядну ознаку, а як функціональний ресурс подолання кризи, що узгоджується з концепцією К. Паргамента та емпіричними даними щодо українських вимушених мігрантів. Вагомим результатом аналізу є теза про нелінійність зв'язку релігійності й життєстійкості, зумовлену розмежуванням позитивного та негативного релігійного копінгу. Дана стаття носить теоретичний характер і не спирається на власні емпіричні дані щодо української вибірки, що звужує можливості узагальнення; поза увагою залишилася конфесійна різноманітність, яка впливає на доступність соціальної підтримки за кордоном. Ці обмеження окреслюють перспективу подальших досліджень, спрямованих на розширення емпіричної бази та врахування конфесійної різноманітності у вивченні релігійності як ресурсу життєстійкості українських мігрантів.

Висновки. Проведений теоретичний аналіз засвідчив, що життєстійкість є багатовимірною психологічною характеристикою, яка формується під впливом особистісних, соціальних і духовних чинників та забезпечує здатність людини конструктивно реагувати на кризові ситуації, адаптуватися

до змін і зберігати психологічне благополуччя навіть за умов тривалого травматичного досвіду вимушеної міграції.

В свою чергу релігійність є одним із важливих психологічних ресурсів, що підтримує всі три компоненти життєстійкості за С. Мадді – залученість, контроль і прийняття виклику – через сенсотворчу, регулятивно-емоційну, соціально-підтримувальну та особистісно-розвивальну функції.

Практичне значення дослідження полягає в обґрунтуванні доцільності врахування релігійності як одного з ресурсів у психологічному супроводі українців, вимушено переміщених внаслідок війни, – при консультуванні, у групах взаємопідтримки та програмах психоосвіти – за умови дотримання принципів добровільності, поваги до світоглядних переконань та професійної етики.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

Коструба, Н. С. (2022). Психологія медіарелігійності особистості [Дисертація доктора психологічних наук, Волинський національний університет імені Лесі Українки]. https://ra.vnu.edu.ua/wp-content/uploads/2022/12/Dysertatsiya-Kostruba-N.S.pdf

Панок, В. Г., & Предко, В. В. (2024). Постковідне суспільство в умовах війни: фактор релігійності у підтримці життєстійкості особистості. *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія: Психологія, 35*(74), 17–27. https://doi.org/10.32782/2709-3093/2024.4/04

Пророк, Н. В., Царенко, Л. Г., & Бойко, С. Т. (2025). Релігія як ціннісно-смисловий ресурс у ситуації війни. *Наукові записки. Серія: Психологія, 1*(7), 129–137. https://doi.org/10.32782/cusu-psy-2025-1-17

Царенко, Л. Г., Вебер, Т., Войтович, М., Гриценок, Л. І., Кочубей, В. А., & Гридковець, Л. М. (2018). Основи реабілітаційної психології: Подолання наслідків кризи (Т. 2; Л. Г. Царенко, ред.). ОБСЄ. https://www.osce.org/files/f/documents/a/c/430829.pdf

Шабанова, Н. В., & Трофімов, А. Ю. (2025). Вплив релігійної віри на психічне здоров'я українських вимушених переселенців у країнах Європи. *Габітус, 72*(1), 191–195. https://doi.org/10.32782/2663-5208.2025.72.1.33

Якуніна, К. (2021). Соціально-психологічні аспекти релігійності. *Молодий вчений, 7*(95), 100-102. https://doi.org/10.32839/2304-5809/2021-7-95-21

Antonovsky, A. (1984). The sense of coherence as a determinant of health. In J. D. Matarazzo, S. M. Weiss, J. A. Herd, N. E. Miller, & S. M. Weiss (Eds.), Behavioral health: A handbook of health enhancement and disease prevention. Wiley.

Freud, S. (1997). General psychological theory: Papers on metapsychology. Touchstone. https://archive.org/details/generalpsycholog0000freu

Kamenshchuk, T. D. (2023). Зовнішні чинники та психологічні зміни дорослої особистості в постковідний період [External factors and psychological changes of the adult personality in the post-COVID period]. Інноваційна педагогіка, 62(2), 127–130. https://doi.org/10.32782/2663-6085/2023/62.2.24

Koenig, H. G., & Cohen, H. J. (Eds.). (2002). The link between religion and health: Psychoneuroimmunology and the faith factor. Oxford University Press. https://doi.org/10.1093/acprof:oso/9780195143607.001.0001

Maddi, S. R., & Harvey, R. H. (2006). Hardiness considered across cultures. In P. T. P. Wong & L. C. J. Wong (Eds.), Handbook of multicultural perspectives on stress and coping (pp. 409–426). Springer. https://doi.org/10.1007/0-387-26238-5_17

May, R. (1980). Psychology and the human dilemma. W. W. Norton & Company. https://archive.org/details/psychologyhumand00mayrrich

Pargament, K. I. (1997). The psychology of religion and coping: Theory, research, practice. Guilford Press. https://www.guilford.com/books/The-Psychology-of-Religion-and-Coping/Kenneth-Pargament/9781572306646

Pargament, K. I., Koenig, H. G., & Perez, L. M. (2000). The many methods of religious coping: Development and initial validation of the RCOPE. *Journal of Clinical Psychology, 56*(4), 519–543. https://doi.org/10.1002/(SICI)0974679(200004)56:4%3C519::AIDCLP6%3E3.0.CO;2-1

Predko, V., Schabus, M., & Danyliuk, I. (2023). Psychological characteristics of the relationship between mental health and hardiness of Ukrainians during the war. *Frontiers in Psychology, 14*, 1282326. https://doi.org/10.3389/fpsyg.2023.1282326

REFERENCES

Kostruba, N. S. (2022). *Psychology of media religiosity of the individual* [Doctoral dissertation in Psychology, Lesya Ukrainka Volyn National University]. https://ra.vnu.edu.ua/wp-content/uploads/2022/12/Dysertatsiya-Kostruba-N.S.pdf [in Ukrainian].

Panok, V. H., & Predko, V. V. (2024). Post-COVID society in the conditions of war: The factor of religiosity in supporting individual hardiness. *Scientific Notes of Taurida National V. I. Vernadsky University. Series: Psychology, 35*(74), 17–27. https://doi.org/10.32782/2709-3093/2024.4/04 [in Ukrainian].

Prorok, N. V., Tsarenko, L. H., & Boiko, S. T. (2025). Religion as a value-and-meaning resource in a situation of war. *Scientific Notes. Series: Psychology, 1*(7), 129–137. https://doi.org/10.32782/cusu-psy-2025-1-17 [in Ukrainian].

Tsarenko, L. H., Weber, T., Voitovych, M., Hrytsenok, L. I., Kochubei, V. A., & Hrydkovets, L. M. (2018). *Fundamentals of rehabilitation psychology: Overcoming the consequences of crisis* (Vol. 2; L. H. Tsarenko, Ed.). OSCE. https://www.osce.org/files/f/documents/a/c/430829.pdf [in Ukrainian].

Shabanova, N. V., & Trofimov, A. Yu. (2025). The influence of religious faith on the mental health of Ukrainian internally displaced persons in European countries. *Habitus, 72*(1), 191–195. https://doi.org/10.32782/2663-5208.2025.72.1.33 [in Ukrainian].

Yakunina, K. (2021). Socio-psychological aspects of religiosity. *Young Scientist, 7*(95), 100–102. https://doi.org/10.32839/2304-5809/2021-7-95-21 [in Ukrainian].

Antonovsky, A. (1984). The sense of coherence as a determinant of health. In J. D. Matarazzo, S. M. Weiss, J. A. Herd, N. E. Miller, & S. M. Weiss (Eds.), *Behavioral health: A handbook of health enhancement and disease prevention*. Wiley [in English].

Freud, S. (1997). *General psychological theory: Papers on metapsychology*. Touchstone. https://archive.org/details/generalpsycholog0000freu [in English].

Kamenshchuk, T. D. (2023). External factors and psychological changes of the adult personality in the post-COVID period. *Innovative Pedagogy, 62*(2), 127–130. https://doi.org/10.32782/2663-6085/2023/62.2.24 [in English].

Koenig, H. G., & Cohen, H. J. (Eds.). (2002). *The link between religion and health: Psychoneuroimmunology and the faith factor*. Oxford University Press. https://doi.org/10.1093/acprof:oso/9780195143607.001.0001 [in English].

Maddi, S. R., & Harvey, R. H. (2006). Hardiness considered across cultures. In P. T. P. Wong & L. C. J. Wong (Eds.), *Handbook of multicultural perspectives on stress and coping* (pp. 409–426). Springer. https://doi.org/10.1007/0-387-26238-5_17 [in English].

May, R. (1980). *Psychology and the human dilemma*. W. W. Norton & Company. https://archive.org/details/psychologyhumand00mayrrich [in English].

Pargament, K. I. (1997). *The psychology of religion and coping: Theory, research, practice*. Guilford Press. https://www.guilford.com/books/The-Psychology-of-Religion-and-Coping/Kenneth-Pargament/9781572306646 [in English].

Pargament, K. I., Koenig, H. G., & Perez, L. M. (2000). The many methods of religious coping: Development and initial validation of the RCOPE. *Journal of Clinical Psychology, 56*(4), 519–543. https://doi.org/10.1002/(SICI)1097-4679(200004)56:4%3C519::AID-JCLP6%3E3.0.CO;2-1 [in English].

Predko, V., Schabus, M., & Danyliuk, I. (2023). Psychological characteristics of the relationship between mental health and hardiness of Ukrainians during the war. *Frontiers in Psychology, 14*, 1282326. https://doi.org/10.3389/fpsyg.2023.1282326 [in English].

Nataliia ZAIETS
PhD in Education (Theory and Methods of Professional Education), Associate Professor at the Department of Pedagogy and Psychology of Professional Education, National University "Kyiv Aviation Institute", Kyiv.
ORCID: *https://orcid.org/0000-0002-5547-6714*

Oksana KOSIAK
Second-year Master's student in C4 "Psychology", Educational Program "Practical Psychology", Department of Pedagogy and Psychology of Professional Education, National University "Kyiv Aviation Institute", Kyiv.
ORCID: *https://orcid.org/0009-0000-6266-9058*

RELIGIOSITY AS A PSYCHOLOGICAL RESOURCE OF INDIVIDUAL RESILIENCE IN THE CONTEXT OF FORCED MIGRATION

Abstract

The article is devoted to a theoretical analysis of religiosity as a psychological resource of personal hardiness under conditions of forced migration caused by the war in Ukraine. The relevance of the study is determined by the need to identify factors that contribute to maintaining mental health and enhancing the stress resilience of Ukrainian migrants in the context of prolonged traumatic experiences. Scientific approaches to understanding religiosity in Ukrainian and international psychology are systematized. Its role as a coping resource that contributes to strengthening personal hardiness under conditions of uncertainty is substantiated.

***The aim of the study** is to provide a theoretical analysis of religiosity as a psychological resource of personal hardiness under conditions of forced migration caused by the war in Ukraine and to systematize the main scientific approaches to its understanding in Ukrainian and international psychology.*

***Research results.** Theoretical analysis has shown that religiosity is a multidimensional psychological phenomenon that serves as a significant resource for supporting the basic components of personal hardiness-commitment, control, and willingness to take risks. The synthesis of scientific sources made it possible to identify the main areas of practical application of religiosity as a resource for psychological support of Ukrainian forced migrants: taking an individual's religious experience into account in the counseling process; facilitating their involvement in religious communities as a source of social support and integration into a new environment; and developing psychological support programs that integrate spiritually oriented practices with traditional psychotherapeutic methods.*

***Keywords**: religiosity, hardiness, psychological resource, war, mental health, religious coping, Ukrainian forced migrants.*

Дата першого надходження статті до видання: 15.09.2026
Дата прийняття статті до друку після рецензування: 24.09.2026
Дата публікації (оприлюднення) статті: 05.10.2026

DOI:
УДК 159.9:616.98

Дмитро КАРПІЛЯНСЬКИЙ
кандидат психологічних наук, доцент, доцент кафедри авіаційної психології та управління людським фактором, Національний університет «Київський авіаційний інститут», м. Київ
***ORCID:** https://orcid.org/0000-0002-2284-6221*

Катерина КОВАЛЕНКО
психолог ГО «Майбутнє плюс», Державне некомерційне підприємство «Національна дитяча спеціалізована лікарня «ОХМАТДИТ», м. Київ
***ORCID:** https://orcid.org/0009-000-2620-7470*

Зінаїда КАРПІЛЯНСЬКА
соціальний педагог, ліцей № 57, м. Київ
***ORCID:** https://orcid.org/0009-0009-9756-2221*

ОСОБЛИВОСТІ ПСИХОЛОГІЧНОГО СУПРОВОДУ ВІЛ-ІНФІКОВАНИХ ДІТЕЙ

Резюме

В умовах сучасної трансформації системи охорони здоров'я та соціальної підтримки зростає актуальність проблеми розроблення комплексних моделей психологічного супроводу підлітків, які живуть з ВІЛ. Метою статті є теоретичне обґрунтування основних напрямів психологічного супроводу ВІЛ-позитивних підлітків віком 13–17 років на основі результатів емпіричного дослідження особливостей їх психоемоційного стану. Дослідження проведене на базі Центру ВІЛ/СНІД Національної дитячої спеціалізованої лікарні «Охматдит» (м. Київ) за участю 30 підлітків, які перебували під медичним наглядом та отримували антиретровірусну терапію. Методи дослідження включали комплекс психодіагностичних методик: методику САН (самопочуття, активність, настрій) – для оцінки актуального психоемоційного стану, кольоровий тест Люшера –